

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תשי"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

בלשנות ובטלנות

ג

גם אילו יכולנו לברר את כל המלים הזרות ולהוציא אותן מתוך מערכת המלים שאנו משווים אותן, גם אז לא הגענו עדיין לחומר מוסמך, שאפשר לבסס עליו את השוואותינו. גם החומר הזה טעון בדיקה קפדנית. ואם נבדוק את החומר הזה, נכיר שאין כל יסוד להשוואות הדילטנטיות כמו למשל Nachlass בגרמנית אל „נַחַלַּט יַעֲקֹב“, במבטא האשכנזי „נַחֲלָס“. כאן הטעות בולטת: הלא המלה Nachlass הגרמנית מורכבת מן nach, שפירושה „אחרי“, ו־lassen — „עזוב, הניח“. ה־Nachlass הוא מה שאדם מניח אחריו ליורשיו, ואין למלה זו כל קרבה אל הפועל „נחול“ ואל „נחלה“ בעברית. ולא זאת בלבד: הבדיקה תלמד אותנו, שגם בדוגמאות הנראות כדומות ממש, אין דמיון היסטורי אמיתי. מי שלמד את תולדות השפות ההודו־אירופיות, שרוב לשונות אירופה משתייכות אליהן, יודע, למשל, שבמקום שמלה בגרמנית מראה את האות h, מכילה מלה זו ברומית או ביוונית את האות k (c), בסאנסקריט ובשפות הסלאביות — s, š, ç. ניקח למשל את שם המספר „100“: hundert בגרמנית,

hundred באנגלית ; ברומית הוא centum ביוונית ἑκατόν, בצרפתית cent, באיטלקית cento, בסאנסקריט śatám, בסלאבית sto. והבא להשוות מלה הודו-אירופית לעברית, כלום יצא מן הגרמנית, מן הצרפתית, או מן האנגלית של היום? הלא עליו לשאול: מה הייתה צורת המלה הזאת באותו זמן ובאותה ארץ, אשר שם אולי היו כל השפות האלה פעם לשון אחת? רק אם נתפוס את הצורה הקדומה הזאת, נוכל על פיה להתחיל ולשאול את השאלה: מה דמיון המלה הזאת למלה העברית המתאימה?

וכשם שאין המלים מלים קבועות בשפות הלועזיות, כך לא היו מלים קבועות גם בשפות השמיות, שהלשון העברית היא אחת מדרגותיהן. גם ההגאים המסומנים באותיות ידועות בעברית לא היו תמיד אותם ההגאים, שאנו מבטאים בהם את המלים. אם נשווה לעברית אך את שתי השפות השמיות, הידועות לנו ביותר, את הארמית ואת-הערבית, ניווכח מיד, שמה שנראה לנו בלשונות האלה כצד"י, לא היה תמיד צד"י, זי"ן לא זי"ן, ושי"ן לא שי"ן. ההגה צד"י בעברית מורכב משלושה הגאים קדומים, הנמצאים בערבית בצורות ס (צ), ض (צ'), و (צ'') ו-ظ (ט'), שגם מבטאם השתנה. בזי"ן העברית נכיר שני הגאים: ז (ז) ו-ז (ד') בערבית; בשי"ן שני הגאים: ס (ס) ו-ث (ת') בערבית; בחי"ת: ח (ח) ו-خ (ח') בערבית; בעי"ן העברית אולי ע (ע) ו-غ (ע') בערבית. וגם מבטא כל האותיות האלה השתנה בוודאי חליפות. ועל דיאלקטים ומבטאים שונים בעברית הקדומה מעיד המקרא עצמו, מעידות הכתובות, מעידות ההעתקות לשפות אחרות. האין הבדל בכל

השוואת מלה למלה, אם ביטאו, למשל, "צבי" או "טבי",
"גמל" או "ג'מל" ועוד ועוד? אין לגשת לשום השוואה
בלי לשאול את השאלה: מה היא המלה המקורית שאנו
משווים אותה?

ניקח נא דוגמה מאלפת: מכל המספרים דומה המלה
המציינת את המספר "שש" בעברית למלים שבשפות הודו-
אירופיות *sześć, šest(j), sechs, six* וכו'. אבל אם נשווה את
יתר המספרים, נראה, שכל שורת המספרים בעברית רחוקה
משמות המספר בשפות ההן. אין בין "אחד, שניים, שלושה,
ארבעה, חמישה" ובין 5,4,3,2,1 בגרמנית או באנגלית ולא
כלום, ועל כן קשה להניח, שדווקא במספר "שש" נשאר דמיון
אמיתי. והנה *six* וכדומה (ביוונית *ἕξ*) מורה בשפות האלה על
השורש *sk* בערך, אבל במקום "שש, שישה" בעברית מורות יתר
הלשונות השמיות — "שית" בארמית, *سادس* (סאדס — "שישי")
בערבית — על כך, שמקור המלה הוא לא "ש-ש" אלא ש-ד-ת
והיכן הדמיון בין ש-ד-ת ובין *sk* בשפות האחרות?

וכך נבין, שאין כל יסוד מדעי גם להשוואות אחרות
הנראות יותר. האם נשווה, למשל, אל המלה העברית "שפט"
את המלה הגרמנית *Schafott*, הגרדום, כמקום שפוט השופט
את הפושע? הרי *Schafott* אינה כלל מלה גרמנית, היא מלה
צרפתית *échafaud*, וגם זו מלה שאולה מאיטלקית *catafalco*.
ומה נאמר על אותה בטלנות, שתשווה בכל זאת מלים כאלה?
את המלה הגרמנית *schalten* אפשר לתרגם בכמה מקרים
"שלוט", אבל המלה הגרמנית *schalten* הייתה מקודם *scaldan*
ולא *schalten* — *skld* ולא "שלט". הערבי יכול להשוות את

המלה שבשפתו אَرْض (ארץ, קרי: "אַרְד" - אֶרֶץ בעברית) אל המלה Erde בגרמנית; ומה שהוא אֶרֶץ בערבית, הוא "ארץ" בעברית. אבל מחקר הלשוניות מראה לנו, שהמלה העיקרית בשפות האירופיות היא רק ar, וממנה ברומית arare (חרוש שדה), ואין הקונסוננט השלישי d אלא סיום הגזרה הנוסף למלה.

וגם בעברית עצמה אין להשוות את המלים בלי בדיקה. הדרוש התלמודי יכול לומר: "למה נמשלה ארץ ישראל לצבי, לומר לך: מה צבי זה קל מכל החיות אף ארץ ישראל קלה מכל הארצות לבשל פירותיה". אבל בדיקת הלשונות מראה, שאין דמיון בין "צבי" כשם החיה ובין "צבי" בהוראת "רצון" "חמדה", לפי התקבולת שבכתוב ואתן לך ארץ חמדה, נחלת צבי" (ירמיה ג יט), שעליו נשען הדרוש הנ"ל. "צבי" כשם החיה הוא ظبي (טָבִי) בערבית بظ (ט), "טביא" בארמית בט'. אבל "צבי" במובן "חמדה" היא בצד"י מקורי, מן השורש "צבא" או "צבי" בארמית, שפירושו "חמד": "ולמן די יִצְבֵּא יתננה" (דניאל ד יד); וכך באקדמות לחג השבועות: "צבי ואתרעי בן ויהב לן אוריתא" - הוא חמד ורצה בנו ונתן לנו את התורה. וכן אין כל קשר בין "חֶרֶב" ובין "החריב": החֶרֶב היא גם בערבית حرب (חֶרֶב, בחי"ת) ופירושה מלחמה, אבל "החריב" - أُخِرِب (אֶחֱרַב) בערבית بَح (ח) ולא בחי"ת, והיא שייכת אל חֶרֶב, יָבֵשׁ, בעברית; היובש הוא המחריב את השדות בשנות הבצורת. וכן אין קרבה בין "נִחְלָה" ובין "נָחַל". "נחלה" קשורה היא אל הפועל "נחל" בחי"ת, וכן גם בערבית, שפירושו נתון במתנה, تَحَلَّة (נִחְלָה, נִחְלָה) - היא

מתנה בערבית), אבל „נחל“ בא בערבית ובשפות הקרובות
לה ב־ח (ח). המלה נַחֲלִי בערבית דרומית, פירושה למטה.
ז„נחל“ בעברית הוא הנחל הזורם למטה בוואדי; نَحْلَة (נַחֲלָה)
בערבית היא הדקל הגדל על יד הנחל, למטה.

ואם כך הדבר בלשוננו עצמה, איך נאמין בלי בדיקה
להשערותיה של הבלשנות, המקשרת מלים עבריות במלים זרות?